

N:o 29.

Ank. till Riksd. Kansli den 8 April 1881, kl. 2 e. m.

*Andra Kammarens Första Tillfälliga Utskotts Utlåtande N:o 6, med
anledning af motion om utredning rörande dispositionsrätten
till vissa hemman i Malmöhus län.*

I en till Utskottet hänvisad motion (N:o 166) har Herr *Petter Persson* föreslagit en hemställan till Kongl. Maj:t, att Kongl. Maj:t "ville vidtaga erforderliga åtgärder för undersökning och utredning om dispositionsrätten till sex hemman, hvartera om $\frac{1}{2}$ mantal i Stanstorps by i Nefvitshögs socken och Bara härad af Malmöhus län, som hittills stått under förvaltning af "sodalitium lundense", och om icke behållningen af dessa hemman m. m. rätteligen bör komma staten och det allmänna till godo".

Afkomsten af ifrågavarande hemman uppbäres af de tre personer — nemligen kyrkoherden i S:t Peders Klosters pastorat samt de båda komministrarne vid Lunds domkyrkoförsamling — hvilka numera skola tillsammans föreställa det medeltidsgille, det s. k. *sodalitium clericorum majus* i Lund, hvilket såsom samfund och för gemensamt bästa förvärfvat dessa hemman, men hvars samfundsändamål genom reformationen alldeles förlorade sin betydelse.

Allmänt känd är de många olika medeltidsgillenas ganska viktiga roll under medeltiden; äfvenledes är bekant, hurusom man uppvisat förebilder till dem, under den för-kristna tiden, såväl i Norden som i det romerska riket. Under medeltiden, då man ej kan tala om en verklig statsmakt i ordets moderna mening, om en öfver alla enskilda intressen och viljor höjd, kraftfull myndighet inom sam-

Bih. till Riksd. Prot. 1881. 8 Saml. 2 Afd. 2 Band. 20 Häft.

hället, kan det ej anses hafva varit i allo stridande mot samhällets ändamål, att de till inbördes hjälp och bistånd danade flerehanda korporationerna ingrepo på områden, som enligt en senare tids föreställningssätt oinskränkt lyda under statens suveräna vilja, att de t. ex. på sitt sätt supplerade hvad som brast i statens verksamhet för rättsordningens upprätthållande. Å andra sidan är det emellertid också visst, att medeltidskorporationernas sjelftagna makt i många fall var en statsmaktens medtäflare, ett hinder för dess utveckling. Åtskilliga gillesstadgar ålägga sålunda gillesbröderna att förhjelpa en gillesbroder, den der begått dråp, att undkomma; andra föreskrifva böter för den, som stämde en gillesbroder inför konung eller biskop, synod eller ting, eller som inför rätta vittnade mot honom o. s. v. Den moderna staten har ock därför först på medeltidskorporationernas — ståndens, gillenas med fleres — ruiner kunnat höja sig till den makt, som numera lagt alla samhällets medlemmar under *en* lag och ordning.

Det medeltidsgille i Lund, hvilket bär namnet *sodalitium clericorum majus* till skilnad från ett *sodalitium clericorum minus* dersammastädes, hör till den klass af gillen som H. Hildebrand i den bekanta afhandlingen om "medeltidsgillena i Sverige" betecknar såsom *socialt-religiösa* och, inom denna grupp, till de s. k. *kalende-gillena*, så nämnda, emedan deras medlemmar, prester som tjenstgjorde vid samma kyrka eller å samma ort, sammanträdde första dagen i hvarje månad (*calendæ*). Genom en, förmodligen oafsigtig, ordvrängning förvandlades sist anförda benämning till *galte-gillen*, hvadan ock medlemmarne, "bröderna", kallades *galte-bröder*. Historien om kalende- eller galte-gillet *sodalitium clericorum majus* i Lund är skriven af W. Faxé i femtonde delen af Vitterhetsakademiens handlingar. Antagligen stiftadt på 1370-talet, vardt det ombildadt i början af sextonde seklet. Sällskapetets ändamål, säger Faxé, synes hafva varit "att befordra tidens närmare och förtroligare samband med romersk-katolska kyrkan". De nya stadgarne af år 1505 innehålla omständliga föreskrifter angående messor och vigilier för brödraskapets medlemmar och, mot vederbörlig ersättning, för personer, hvilka ej tillhörde detsamma, äfvensom angående brödernes festliga lag.

Med den Lutherska kyrkoförbättringens införande förlorade kalende-gillena sin ursprungliga betydelse. De fortforo likväl att ega bestånd i Danmark efter reformationen, med den skilnad att i allmänhet lekmän uteslötos från dessa föreningar, hvilka numera fingo till ändamål att förhandla om rent kyrkliga saker, men i hvilka dock — säger Holger Fr. Rördam (*Ny Kirkehistoriske Samlinger*, I, 142) — "den lekamliga födan kom att spela en temligen vigtig roll". Öfverkyrkostyrelsen, säger samme författare, sökte att främja de presterliga kalendeförsamlingarna, "för att presterne måtte få tillfälle att tala med hvarandra om det som närmast vidkom deras embetsverksamhet och för att enhet i lära och kyrkbruk sålunda skulle befordras. Det visade sig emellertid snart, att mat och dryck, åtminstone på många ställen, blefvo en hufvudsak vid dessa församlingar,

och ehuru biskoparne, genom ideliga påminnelser, sökte hindra den öfverhandtagande omåttligheten i dessa njutningar, låg den dock allt för mycket i tidens karakter, för att kunna helt och hållet förhindras. Följden häraf var, att Regeringen förbjöd presternes kalende-gillen, samtidigt med att hon den 1 Maj 1618 befalde, att "Landemoder" regelbundet skulle hållas två gånger om året i hvarje stift". Härefter fortlefde blott kalende-namnet för de prestmöten, som under sjuttonde och in i adertonde seklet egde rum, intill dess att skriftliga meddelanden, "de bekjendte interessante Provste-cirkulærer", trädde i de muntliga förhandlingarnas ställe.

Medan prestgillena sålunda i allmänhet, efter reformationens införande, ombildades och omsider upphörde i Danmark, lyckades undantagsvis *sodalitium clericorum majus* i Lund rädda sin tillvaro, ehuru dess ursprungliga syftemål förföll, såsom stående i strid med den af staten erkända och hägnade kyrkoläran, och ehuru det ej vardt ombildadt till tjänst för någon ny, med tidernas förändrade skick öfverensstämmande uppgift. Visserligen beslöt gillet 1562 att årligen gifva 15 danska mark till predikstolen och kapellanen i Lund, men detta "gilles försök att skydda sin existens genom det obetydliga anslaget till gudstjänsternes förökande i domkyrkan" är, såsom Kammarkollegium yttrat i ett af motionären åberopadt utlåtande, desto hellre att anse för "blott en illusorisk förevändning, som den kapellan, hvilken detta anslag kunnat tilldelas, i allt fall både var tjänstgöringsskyldig derstädes och, såsom medlem af gillet, deraf uppbar långt större inkomster". Af Faxes berättelse framgår, att gillet med denna obetydliga uppoffring blott afsåg och lyckades att undgå att bidraga till en kontribution om 2,000 daler, som konung Kristian för rikets behof fordrade af alle andlige beneficii-egare i Lund. Visserligen uppgifver gillet nämnde historieskrifvare, att "mot slutet af sextonde seklet begynte *sodalitium* att vända sin håg till studier». Men beviset för detta påstående är, lindrigast sagdt, så svagt, att man ej heller häri kan se någon giltig grund för *sodalitiets* bestånd och fortfarande rätt att till medlemmarnes enskilda förmån disponera egodelar, som ursprungligen varit för ett samfundsändamål afsedda. Ty de böcker, ej fullt 30 volymer, som en gillesbroder år 1598 skänkte åt *sodalitium*, blefvo väl omsider efter aderton års förlopp uppställda i domkyrkan, men sedan alla dessa böcker gått förlorade »i den svenska fejden», hör man ej vidare talas om något "bibliotek" eller någon "håg till studier". — Slutligen har väl gillet i senare tider fått om händer förvaltningen af tvenne donationer, men icke heller detta uppdrag kan, enligt hvad Kammarkollegium anmärkt, "förläna en så beskaffad inrättning någon ökad befogenhet". Om beskaffenheten af denna förvaltning — huruvida den är underkastad offentlig revision, huruvida den med stöd af § 31 mom. 18 i landshöfdinginstruktionen af vederbörande Konungens Befallningshavande kontrolleras, m. m. — har Utskottet ej varit i tillfälle att förskaffa sig

upplysningar. Kammarkollegium, i sitt ofvan åberopade utlåtande, antager att medlemmarne äro "berättigade till provisions åtnjutande" för denna förvaltning.

Gillet förfogar emellertid ännu, för sina medlemmars enskilda fördel, öfver en icke alldeles obetydlig fastighetsbesittning. Det hade — säger Faxé — likasom andra liknande inrättningar under medeltiden, varit omtänksamt att förvärfva sig fastigheter, i synnerhet genom testamenten. Huruledes en stor del af dem gått förlorade, derom upplyser Faxé. Med undantag af hemmanen i Stanstorp, säger han, hafva gillet alla öfriga fastigheter tid efter annan blifvit bortstadde på städjehafvarnes och deras barns lifstid och sedan så småningom hemfallit under enskildes eganderätt: »en stor del innehades af *gillesbröder, procuratorer och præpositi, samt desses efterkommande.*»

Hvad nu angår de hemman, gillet fortfarande disponerar och anser sig ega, har gillet år 1523 förvärfvat dem genom ett fastighetsbyte med Henrik Krummedige, mot de tvenne villkoren, »att han och hans anförvandter skulle vara medlemmar af sodalitet, och att för deras själar messor skulle läsas vid prestegillet altare en gång om veckan, nemligen måndagen, till evig tid.» (Faxé.) Hur med iakttagandet af dessa villkor sig förhåller, lär ej behöfva påpekas.

Gillet, som ännu på 1550-talet bestod af 35 medlemmar, räknar numera i strid med stadgarnes föreskrift blott trenne. Gillets egendom, som enligt stadgarnes otvetydiga bud endast skulle användas till samfäld nytta för *samfundet* såsom sådant, (§ 39: *Munus vel legatum sodalitus vel Fratribus datum in testamentis aliquorum bonorum hominum decedentium, sive aliud hujus modi, a Fratribus minime imburseatur, sed ad bonum et utilitatem Fraternalitatis, vel ad clenodia totum per Procuratores secundum consensum Fratrum commutatur. Istud autem inviolabiliter, quousque sodalitus viguerit, statuimus et volumus observari sub poena canonis*) har undandragits sitt ändamål och fördelats på de enskilde ledamöterna. Det katolska brödragillet ursprungliga syfte har i och med reformationen mist sin betydelse och sitt berättigande, utan att samfundet omdanats, för att tjena någon ny, af staten erkänd, med förändrade tidsförhållanden öfverensstämmande uppgift. Härmed har grunden för samfundets eganderätt bortfallit, så mycket mer som reformations-tidens reduktionsbeslut ega ej mindre tillämplighet å detta än å andra likartade samfund. Också har Kammarkollegium 1874 uttalat "att de gillet tillhöriga hemmans afkastning utgör i grunden ingenting annat, än en hittills af staten ignorerad inkomst för kyrkoherden i S:t Peders kloster och komministern i Lund, för hvars åtnjutande desse icke äro förpligtigade till annat än samma presterliga tjänstgöring, som dem eljest i allt fall skulle åligga.»

Det är högeligen anmärkningsvärdt, att under den förberedande handläggningen af frågorna om lönereglerng, enligt förordningen af den 11 Juli 1862, för kyrkoherden i S:t Peders kloster och för komministern i Lunds domkyrkoförsamling, inga uppgifter om *de* inkomster, som de nämnda presttjänsternas inne-

hafvare åtnjuta af sodalitiets hemman, meddelades af vederbörande prestmän, och att denna tillgång synes hafva i det närmaste undfallit så väl församlingarnas som löneregringsnämndens uppmärksamhet. När, efter fleråriga förhandlingar, frågan om löneregrering för presterskapet vid Lunds domkyrkoförsamling genom Kongl. Maj:ts remiss af den 15 Januari 1872 öfverlemnades till Kammarkollegium, vardt emellertid denna förbisedda sida af ärendet underkastad nödig utredning, hvilken måhända föranleddes deraf, att Kammarkollegium, under handläggningen af löneregreringsfrågan, genom Kongl. Maj:ts remiss af den 29 Juni 1872, erhöll befallning att yttra sig öfver sodalitiets ansökan om stadfästelse å ett förslag till pensions- och stipendii-stiftelse för sodalitiets medlemmars enkor och barn. De upplysningar i ämnet, Kammarkollegium sålunda fann nödigt att åvägabringa, återfinnas hufvudsakligen i det kollegiets utlåtande, som är motjonen bilagdt. Dermed må vidare jämföras kollegiets afstyrkande utlåtande öfver förslaget till en pensionsstiftelse (Bilaga litt. A). Då Kongl. Maj:t, i enlighet med kollegiets förslag, ej fann lämpligt att bifalla sodalitiets ansökan (Bilaga litt. B), strandade följaktligen detta försök att mot en blott alltför länge undanskjuten räfst trygga en "ignorerad" tillgång för allmänna ändamål.

Under hänvisning till hvad ofvan anförts om sodalitiets ändamål, som sedan århundraden förfallit, och stadgar, som sedan lika lång tid öfverträdas, och under åberopande af Kammarkollegiets yttranden i ämnet, får Utskottet, enligt hvars åsigt sodalitiets medlemmar sakna laglig rätt att för sin enskilda fördel disponera ifrågavarande fastigheter, hemställa,

att Andra Kammaren för sin del besluter, att Riksdagen i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhåller, att Kongl. Maj:t täcktes låta utreda, huruvida ej de sex hemman i Stanstorps by, som disponeras af sodalitet i Lund, böra till statsverket indragas.

Stockholm den 8 April 1881.

På Utskottets vägnar:

A. Hedin.

Bilaga litt. A.

Stormäktigste, Allernådigste konung!

Hos Kongl. Maj:t hafva nuvarande medlemmar af den s. k. Sodalitium Lundense, Kyrkoherden i S:t Peters Klosters pastorat, Kontraktsprosten P. A. Ekdahl samt de båda komministrarne vid Lunds domkyrkoförsamling, Kyrkoherden, Ledamoten af Eders Kongl. Maj:ts Nordstjerneorden, Teologie Doktorn A. Kahl och V. Humbla i underdånighet anhållit om nådig fastställelse å uppgjort förslag till stadga för en sodalitie pensions- och stipendiestiftelse; hvaröfver Kongl. Maj:t, efter Domkapitlets i Lund hörande, genom bilagde nådiga remiss den 29 Juni 1872 anbefallt Kammarkollegium att med underdånigt utlåtande inkomma.

I anledning häraf får Kollegium, jemte det, beträffande beskaflenheten af sagde sodalitium, sökandernes rätt till ledamotskap deri, sodalitiets fasta egendom samt den deraf ledamöterna emellan skedde fördelning, hvarom för ärendets bedömande kännedom är af nöden, Kollegium tillåter sig underdånigst hänvisa till dels sitt underdåniga utlåtande den 27 sistlidne Januari, angående lönereglering för presterskapet vid Lunds domkyrkoförsamling och dels en från sökanderne inkommen härhos bilagd särskild skrift, i afseende på den föreslagna stadgan underdånigst anföra:

Uti Stadgans 1:sta § antagas delegarne i pensions- och stipendiistiftelsen alltjemnt förblifva trenne: Kyrkoherden i S:t Peters Klosters pastorat och de båda komministrarne vid Lunds domkyrkoförsamling, för hvilkas beställningar skulle enligt 3:dje och 4:de §§ af en del af de tjensterna tillhörande sodalitiehemmans afkastning bildas tre fonder, en för hvardera, deraf pension skulle utgå till vederbörande med döden afgången delegares efterlemnade enka och barn. Huru sodalitiemedlemmarnes antal, som ursprungligen varit 13, nedgått till tre, hafva sökanderne uti ofvanberörde skrift visat; men att dessa tre skola i all framtid ensamme åtnjuta afkastningen af sodalitiiehemmanen, äfven om nya presterliga beställningar vid domkyrkoförsamlingen och S:t Peters Klosters pastorat uppstå, är icke på något sätt ådagalagdt. Fråga är redan väckt om inrättande af en tredje komministratur vid nämnde församling; och kommer en sådan till stånd, bör dess innehafvare äfven erhålla sin anpart af berörde afkastning, hvarigenom den fördelning deraf, som stadgan förutsätter, rubbas. Delegarnes i 4 § bestämda årliga bidrag

till pensionsfonden kan väl icke anses känbart, men då, enligt 12 §, pensionsberättigade sterbhusdelegare efter sodalitiemedlem, som med döden afginge, innan fonden hunnit bildas, skulle ega att i pension uppbära halfva inkomsten af dennes i lifstiden innehafda sodalitiihemman, kunde en efterträdare komma att vidkännas betydlig minskning i sina inkomster, till fördel måhända för enka eller barn efter sodalitiemedlem, som endast ett eller annat år till fonden bidragit. Hvad särskildt angår stipendiistiftelsen, synes Kollegium mindre lämpligt att betunga innehafvarne af förberörde presterliga beställningar med utgifter för sådant ändamål, helst stipendiaterna icke blifvit inskränkta till theologie studiosi; och såsom en ofullständighet måste Kollegium anse, att i stadgan saknas bestämmelser om stipendiemedlens och de deri omnämnda gratifikationsmedels användande, derest behörige aspiranter icke finnas. På grund häraf och då pensionsstiftelsen icke synes vara af synnerligt behof påkallad, hvarken för Kyrkoherden i S:t Peters Klosters pastorat eller för innehafvare af komministraturerne vid domkyrkoförsamlingen, hvilka, såsom sökanderne anmärkt, endast äro öfvergångsplatser, dem innehafvarne antagligen snart lemna, finner sig Kollegium icke kunna å mera nämnda stadga tillstyrka nådig fastställelse.

Kollegium framhårdar med djupaste vördnad, trohet och nit,

Stormäktigste, Allernådigste Konung!

Eders Kongl. Maj:ts

Underdånigste, tropligtigste
tjenare och undersåtar:

S. Borgström. F. Billbergh. F. M. Sivard. Th. S. Lundberg. J. Löfdahl.

Rätt afskrifvet; betygar

Stockholm den 28 Februari 1881.

Ex officio

C. af Klinteberg,

Registrator.

Bilaga litt. B.

Oscar etc. Vår ynnest etc. Hos OSS hafva nuvarande medlemmarne af det s. k. Sodalitium Lundense, Kyrkoherden i S:t Peders Klosters pastorat, Kontraktsprosten P. A. Ekdahl samt de båda Komministrarne vid Lunds domkyrkoförsamling, Kyrkoherden, Ledamoten af Vår Nordstjerne-Orden, Theologie Doktorn A. Kahl och V. Humbla i underdånighet sökt fastställelse å ett af sökanderne uppgjordt, ansökningen bifogadt, förslag till stadga för en pensions- och stipendiistiftelse, afsedd hufvudsakligen att bereda pensioner åt enkor och barn efter sodalitii medlemmar, hvilka för nämnda ändamål skulle vara pligtiga att till bildande af pensionsfond årligen afstå viss andel af afkomsten från de sodalitium tillhöriga hemman; öfver hvilken ansökning, till följd af nådig remiss, Domkapitlet i Lund sig yttrat, hvar efter I den 11 sistlidne Maj afgifvit underdånigt utlåtande.

Vid föredragning af detta ärende hafve VI, som denna dag i nåder fastställt reglemente för en allmän pensionsinrättning för presterskapets enkor och barn, funnit den underdåniga ansökningen icke till någon vidare åtgärd föranleda. Hvilket VI Eder till kännedom och vederbörandes förståndigande härigenom meddele, befallande etc.

Stockholms Slott den 6 November 1874.

OSCAR.

G. Wennerberg.

Till Kammar-kollegium ang. sökt fastställelse å stadgar för en "Sodalitii Lundensis" pensions- och stipendiistiftelse.

Till ordalydelsen lika med det i Kongl. Ecklesiastik. departementet förvarade original-konceptet, intygar

Stockholm den 25 Februari 1881.

Ex officio

J. Schröderheim.
Registrator i Kongl.
Ecklesiastik-dep:tet.